

Ievads Latvijas Republikas Satversmes 87. un 88. panta komentāriem: Valsts kontrole

Ikvienas valsts, tostarp tās resursu, pārvaldība atbilstoši valstī pastāvošajam ekonomiskās sistēmas veidam tiek regulēta ar noteiktu politisko, administratīvo un tiesisko procesu starpniecību. Šos procesus nostiprina likumi, kuri ir sava veida vienošanās par kārtību, ko attiecīgajā valstī ievēro.

Valsts kontrole ir viens no Satversmē minētajiem valsts varas orgāniem – neatkarīga koleģiāla iestāde, kas pakļauta vienīgi likumam un kuras darbības mērķis ir raudzīties, lai valstī noteiktā kārtība tiek ievērota un lai rīcība ar valsts resursiem ir tiesiska, pareiza, ekonomiska un efektīva.

Sākotnējā Valsts kontroles veidošanās iezīmējās pēc neatkarīgās Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī, kad tika izveidota jaunās republikas valdība, kurā viena vieta tika paredzēta arī valsts kontrolierim.

Tomēr par Valsts kontroles dibināšanas brīdi tiek uzskatīts 1923. gada 16. augusts, kad stājās spēkā likums “Par Valsts kontroli”⁹⁵⁸. Likums noteica, ka Valsts kontrole ir neatkarīga koleģiāla iestāde. Jau tā laika likuma projekta motīvu un paskaidrojumu daļā, kas pielīdzināma mūsdienu likumprojektu anotācijām, tika likts uzsvars uz Valsts kontroles neatkarības nepieciešamību. Likuma izstrādātāji motīvu un paskaidrojuma daļā norādīja, ka parlamenta saimnieciskā politika ir valsts pamats un valsts budžets ir pamats valsts pareizai saimniecībai. Līdz ar to parlamentam, lemjot par budžetu, ir svarīgi zināt iepriekšējo gadu budžetu izpildi. Turklāt šim mērķim nepietiek ar izpildītā budžeta pārskatu, bet ir nepieciešams kritisks izvērtējums pēc būtības. Šādu izvērtējumu nevar veikt parlamentam padotas iestādes, jo parlaments ir politisko partiju arēna, un tādējādi tam padotas iestādes zināma iespaids rezultātā savos slēdzienos varētu zaudēt objektivitāti un bezpartejisko vērtību.

Tāpēc līdz ar likuma “Par Valsts kontroli” pieņemšanu jau 1923. gadā tika nostiprināti Valsts kontroles darbības neatkarības principi un noteikti divi galvenie uzdevumi: attiecībā uz valsts pārvaldi – sekot, lai rīcība ar valsts mantu būtu likumīga, lietderīga un pareiza, savukārt attiecībā uz parlamentu – dot parlamentam atsauksmi par Finanšu ministrijas sagatavoto kases pārskatu un par valsts pārvaldes darbību pēc būtības. Valsts kontrole atbilstoši 1923. gada likumam darbojās līdz 1940. gadam. No 1940. gada līdz 1991. gadam Valsts kontrole kā patstāvīga institūcija nepastāvēja, bet valsts finanšu kontroles funkciju īstenoja iestādes ar dažādiem nosaukumiem un atšķirīgiem uzdevumiem un mērķiem.

1991. gada nogalē Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma likumu “Par Valsts kontroli”⁹⁵⁹, bet Valsts kontrole kā iestāde tika nodibināta un darbu uzsāka tikai 1992. gada augustā. Saskaņā ar šo likumu Valsts kontroli izveido Augstākā Padome un Valsts kontrole tai ir tieši pakļauta. Tādējādi Valsts kontrole bija neatkarīga, tā neatradās izpildvaras struktūrā un par paveikto atskaitījās tikai Augstākajai Padomei, kuras funk-

⁹⁵⁸ Likums par Valsts kontroli. *Valdības Vēstnesis*, 1923. 2. augusts, Nr. 165.

⁹⁵⁹ *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1992. 30. janvāris, Nr. 4.

cijas vēlāk pārņēma Saeima. Atbilstoši 1991. gada likumam Valsts kontrole darbojās līdz 1993. gadam, kad Saeima pieņēma likumu, ar kuru tika atjaunots 1923. gada likums "Par Valsts kontroli".⁹⁶⁰

1994. gadā Valsts kontrole tika uzņemta starptautiskajā augstāko kontrolējošo institūciju organizācijā INTOSAI (*International Organisation of Supreme Audit Institutions*), kuras mērķis ir veicināt pieredzes apmaiņu starp dažādu valstu augstākajām revīzijas iestādēm. 1995. gadā Valsts kontrole pievienojās Eiropas valstu augstāko kontrolējošo institūciju starptautiskajai organizācijai EUROSAI (*European Organisation of Supreme Audit Institutions*), kuras pamatuzdevums ir sekmēt profesionālo sadarbību starp augstākajām revīzijas iestādēm Eiropas mērogā.

Līdz ar iestāšanos EUROSAI Valsts kontrolei bija pienākums pārkārtot savu darbību atbilstoši starptautiskajiem revīzijas standartiem un citiem augstāko revīzijas iestāžu darbības principiem. Tādēļ 2000. gadā tika sagatavots jauns Valsts kontroles likuma projekts, kas Saeimā tika pieņemts 2002. gada 9. maijā un stājās spēkā 12. jūnijā.⁹⁶¹ Likumā tika noteikts, ka Valsts kontrole veic revīzijas atbilstoši Latvijas Republikā atzītiem starptautiskajiem revīzijas standartiem.⁹⁶² Valsts kontrolei vairs nebija tiesību noteikt uzrēķinus par nelikumīgiem vai nepareizi veiktiem darījumiem un apstiprināt valsts institūciju norēķinus. Valsts kontrole varēja dot saistošus norādījumus iestādēm grāmatvedības uzskaites uzlabošanai un izteikt priekšlikumus iekšējās kontroles sistēmas pilnveidošanai. Šis likums neatrisināja jautājumu par Valsts kontroles kā konstitucionālas iestādes finansiālo neatkarību, lai gan starptautisko ekspertu ieteikums bija noteikt, ka Valsts kontrolei ar budžeta pieprasījumu jāvērsas tieši Saeimā. Likums pilnā mērā nenodrošināja arī nepieciešamo Valsts kontroles darba organizācijas efektivitāti. Tādēļ 2005. gadā Valsts kontroles likumā tika izdarīti būtiski grozījumi, mainot Valsts kontroles struktūru, samazinot kolēģijas sistēmas lomu, skaidrāk definējot vadošo darbinieku pienākumus un atbildību un tādējādi veicinot revīziju kvalitāti un savlaicīgumu. Ar grozījumiem tika arī noteikts, ka Valsts kontrole sniedz rekomendācijas atklāto trūkumu novēršanai, tā nodrošinot atbilstību starptautiski atzītiem augstāko revīzijas iestāžu darbības principiem.

Valsts kontrolei kā pilntiesīgai INTOSAI un EUROSAI dalībniecei ir saistoši arī šo organizāciju pieņemtie starptautiskie dokumenti. Būtiskākie no tiem ir 1977. gada Līmas deklarācija par finanšu kontroles vadlīnijām un 2007. gada Mehiko deklarācija par augstāko revīzijas institūciju neatkarību.

Līmas deklarācija⁹⁶³ nosaka, ka augstākās revīzijas iestādes savus uzdevumus var veikt objektīvi un efektīvi tikai tad, ja tās ir neatkarīgas no revidējamās vienības un ir aizsargātas no ārējas ietekmes. Lai gan valsts institūcijas kā daļa no valsts nevar būt pilnīgi neatkarīgas, deklarācijā ir uzsvērts, ka revīzijas iestādēm ir jābūt funkcionāli un organizatoriski neatkarīgām, kā arī to izveidošana un neatkarība ir jānosaka konstitūcijā. At-

⁹⁶⁰ Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1993. 9. decembris, Nr. 34.

⁹⁶¹ Latvijas Vēstnesis. 2002. 29. maijs, Nr. 80 (2655).

⁹⁶² Valsts kontroles likums. Latvijas Vēstnesis, 2002. 29. maijs, Nr. 80 (2655), 1. panta trešā daļa.

⁹⁶³ Līmas deklarācijas par finanšu kontroles vadlīnijām (*Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts*) 5. pants "Augstāko revīzijas iestāžu neatkarība". Pieejams: <http://www.intosai.org/documents/intosai/general/declarations-of-lima-and-mexico/lima-declaration/ii-independence.html>

tiecībā uz finansiālo neatkarību Limas deklarācija⁹⁶⁴ paredz, ka revīzijas iestādei ir jābūt nodrošinātai ar uzdevumu pildīšanai nepieciešamajiem finanšu līdzekļiem, tai ir jābūt tiesīgai vērsties ar finanšu līdzekļu pieprasījumu valsts institūcijā, kas pieņem lēmumu par nacionālo budžetu, kā arī tai ir jābūt tiesīgai savu pilnvaru ietvaros izmantot iestādei piešķirtos finanšu līdzekļus.

Mehiko deklarācija savukārt definē astoņus augstāko revīzijas iestāžu darbības pamatprincipus, kurus ir svarīgi ievērot, lai nodrošinātu atbilstošu un pareizu publiskā sektora revīziju. Saskaņā ar trešo principu – “Pietiekami plašs mandāts un pilnīga rīcības brīvība, pildot augstākās revīzijas iestādes funkcijas” – augstākās revīzijas iestādes ir neatkarīgas no likumdevēja vai izpildvaras norādījumiem vai to iejaukšanās revīziju izvēlē, revīziju plānošanā un veikšanā, ziņojumu sagatavošanā un revīziju rezultātu uzraudzībā, kā arī iestādes darba organizācijā un vadībā.⁹⁶⁵

Gan Limas, gan Mehiko deklarācijā pasludinātie augstāko revīzijas institūciju neatkarības principi ir nostiprināti Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālajā asamblejā, 2011. gada 22. decembrī pieņemot rezolūciju A/66/209 “Efektivitātes, atbildības un paredzamības valsts pārvaldē veicināšana, nostiprinot augstākās revīzijas institūcijas”⁹⁶⁶.

Lai īstenotu Valsts kontroles likumā noteikto pamatuzdevumu – veikt revīzijas atbilstoši Latvijas Republikā atzītiem starptautiskajiem revīzijas standartiem – Valsts kontrolei nepieciešamais finansējums tiek paredzēts valsts budžeta likumā. Tā kā valsts budžets ir līdzeklis Ministru kabineta politikas realizācijai ar finansiālām metodēm, Valsts kontrole ne tiešā, ne netiešā veidā nav un nevar būt Ministru kabineta darbības politikas sastāvdaļa. Valsts kontroles kompetencē ietilpst kontrole pār to, kā Ministru kabinets un tā padotības iestādes izmanto tām piešķirtos valsts budžeta līdzekļus un rīkojas ar valsts mantu.

Līdz ar to, Valsts kontroles darbības finansēšanā piemērojot tādu pašu kārtību, nosacījumus un ierobežojumus kā izpildvaras darbības un politikas finansēšanā, veidojas būtiska pretruna starp Valsts kontroles darbības mandātu un lēmumu pieņemšanu par Valsts kontroles darbības finansēšanu. Lai gan Likums par budžetu un finanšu vadību⁹⁶⁷ paredz atrunu attiecībā uz konstitucionālajām un citām neatkarīgajām institūcijām, uzliekot par pienākumu Ministru kabinetam valsts budžeta veidošanas procesā uzklaustīt šo institūciju viedokļus, tomēr būtisku lēmumu pieņemšana par Valsts kontroles darbībai nepieciešamo finansējumu ietilpst Valsts kontroles revīzijai pakļautu institūciju – Finanšu ministrijas un Ministru kabineta – kompetencē.

⁹⁶⁴ Limas deklarācijas par finanšu kontroles vadlīnijām 7. pants “Augstāko revīzijas iestāžu finansiālā neatkarība”. Pieejams: <http://www.intosai.org/documents/intosai/general/declarations-of-lima-and-mexico/lima-declaration/ii-independence.html>

⁹⁶⁵ Mehiko deklarācija par augstāko revīzijas institūciju neatkarību (*Mexico Declaration on Supreme Audit Institutions Independence*). Pieejama: <http://www.intosai.org/documents/intosai/general/declarations-of-lima-and-mexico/mexico-declaration-on-sai-independence.html>

⁹⁶⁶ Efektivitātes, atbildības un paredzamības valsts pārvaldē veicināšana, nostiprinot augstākās revīzijas institūcijas: ANO 22.12.2011. rezolūcija A/66/209 (*UN General Assembly Resolution A/66/209 Promoting the efficiency, accountability, effectiveness and transparency of public administration by strengthening supreme audit institutions*). Pieejama: <http://www.intosai.org/news/010112-un-resolution-a66209.html>

⁹⁶⁷ *Latvijas Vēstnesis*, 1994. 6. aprīlis, Nr. 41.

Valsts kontroles finansiālās neatkarības atbilstību Satversmei ir vērtējusi Satversmes tiesa⁹⁶⁸, atzīstot, ka demokrātiskā tiesiskā valstī ir nepieciešama efektīva konstitucionālo institūciju funkcionālās un finansiālās neatkarības nodrošināšanas kārtība un Ministru kabinetam nav tiesību veikt tādus budžeta pieprasījuma grozījumus, kuru rezultātā tiktu apdraudēta Valsts prezidenta, Augstākās tiesas, Satversmes tiesas, Valsts kontroles un tiesībsarga spēja efektīvi pildīt Satversmē un normatīvajos aktos noteiktās funkcijas. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka konstitucionālo institūciju un Tiesībsarga biroja budžeta izstrādes, apstiprināšanas un izpildes gaitā jāievēro noteikti priekšnoteikumi, kas nodrošina šo institūciju neatkarību budžeta jomā, un minētajām institūcijām jābūt iespējai sagatavot budžeta pieprasījumu, pamatot to Ministru kabinetā un Saeimā, kā arī administrēt savu budžetu. Lai konstitucionālā institūcija varētu efektīvi pildīt tai uzticētās funkcijas, valsts institūcijas, tostarp likumdevējs un izpildvara, nedrīkst nepamatoti ietekmēt šīs institūcijas darbību vai izdarīt uz to politisku spiedienu. Turklāt konstitucionālo institūciju funkcionālā neatkarība ir cieši saistīta arī ar to finansiālo neatkarību, proti, valstij jānodrošina konstitucionālās institūcijas ar finanšu līdzekļiem tādā apmērā, kas garantē šo institūciju pilnvērtīgu darbību.

Spēkā esošajos normatīvajos aktos Valsts kontrolei nav paredzētas tiesības ar savu budžeta pieprasījumu vērsties tieši pie likumdevēja – Saeimas, un Valsts kontrolei savas vajadzības revīziju darba izpildei ir jāpamato revīzijai pakļautām institūcijām. Tātad Ministru kabinetam, lemjot par Valsts kontroles budžetu, ir iespēja ietekmēt Valsts kontroli tās uzdevumu īstenošanā.

Tādējādi Valsts kontroles neatkarība, kas saistās ar tās profesionālo un administratīvo darbību, iespējām izvēlēties darbības veidus un metodes, ir noteikta konstitucionālā līmenī – Latvijas Republikas Satversmē, īpašā likumā – Valsts kontroles likumā, kā arī starptautiskajos dokumentos. Savukārt Valsts kontroles finansiālā neatkarība ne tiesiski, ne praktiski nav pietiekami nodrošināta, lai pilnvērtīgi īstenotos divi iepriekš minētie neatkarības līmeņi.

Lai īstenotu Valsts kontroles likumā noteiktos uzdevumus, Valsts kontrole darbojas saskaņā ar definētu iestādes misiju, vīziju un vērtībām. Misija, kuru Valsts kontrole ir apņēmusies pildīt, ir – sekmēt efektīvu un likumīgu nodokļu maksātāju naudas izlietojumu, finanšu pārvaldības attīstību, atbildību par izlietotajiem līdzekļiem un godīgu un caurskatāmu lēmumu pieņemšanu publiskajā sektorā. Vīzija raksturo iestādes darbības mērķi – palīdzēt valstij gudri pārvaldīt un izlietot resursus. Savukārt vērtības – atbildība, atklātība un attīstība – iedvesmo un vieno visus Valsts kontroles darbiniekus kopīgam mērķim un ir neatņemama ikdienas sastāvdaļa. Visi iestādes iekšējie procesi, lēmumi un ikdienas darbi tiek organizēti un darīti, paturot prātā un apzinīgi sekojot šiem uzstādījumiem.

Savus uzdevumus Valsts kontrole īsteno, veicot finanšu, likumības un lietderības revīzijas. Valsts kontrole pati nosaka revīzijas laiku, veidu un uzdevumu un revīzijas veic saskaņā ar Valsts kontroles padomes apstiprinātu revīziju gada plānu.⁹⁶⁹ Neviena amat-

⁹⁶⁸ Satversmes tiesas 25.11.2010. spriedums lietā Nr. 2010-06-01.

⁹⁶⁹ Valsts kontroles likuma 14. un 48. pants.

persona vai institūcija nevar dot Valsts kontrolei saistošus norādījumus vai ietekmēt Valsts kontroles lēmumus.

Lai gūtu pārlicību par publiskā sektora resursu tiesisku, pareizu, ekonomisku un efektīvu pārvaldību, Valsts kontroles revīzijām ir pakļauts plašs subjektu loks. Valsts kontrole kontrolē gan valsts, pašvaldību un citu atvasināto publisko personu budžetu līdzekļu ieņēmumus un izdevumus un rīcību ar minēto subjektu mantu, gan arī rīcību ar valsts budžetā vai pašvaldību budžetos iekļautajiem Eiropas Savienības un citu starptautisko organizāciju vai institūciju līdzekļiem. Tāpat Valsts kontroles pārbaudes attiecas uz valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību finanšu līdzekļiem un mantu, to kapitālsabiedrību finanšu līdzekļiem un mantu, kurās kapitāla daļas vai akcijas pieder valstij vai pašvaldībai, kā arī uz to kapitālsabiedrību finanšu līdzekļiem un mantu, kuru kapitāla daļas vai akcijas pieder valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām, vai kapitālsabiedrībām, kuru kapitāla daļas vai akcijas pieder valstij vai pašvaldībai.⁹⁷⁰ Valsts kontroles revīzijai nav pakļauta tikai Saeima.⁹⁷¹

Pienākumu katru gadu veikt finanšu revīzijas nosaka Valsts kontroles likums, un tajās revidenti noskaidro, vai ministriju un citu centrālo valsts iestāžu finanšu pārskati ir sagatavoti atbilstoši normatīvajiem aktiem un vai tie sniedz patiesu informāciju par iestāžu finansiālo stāvokli un darbības rezultātu. Lai pārbaudītu ministriju gada pārskatu sagatavošanas pareizību, tiek veiktas pārbaudes arī par ministriju padotības iestāžu, tajā skaitā no valsts budžeta daļēji finansētu atvasinātu publisko personu un budžeta nefinansētu iestāžu gada pārskatiem.

Izvēloties likumības un lietderības revīziju tēmas, Valsts kontrole veic revidējamo jomu stratēģisko novērtējumu atbilstoši starptautiskajām vadlīnijām, starptautiskajiem standartiem un labākajai praksei. Tas nodrošina objektīvu izvērtējumu un revīziju izvēli atbilstoši sabiedrības interesēm. Likumības un lietderības revīzijās revidentiem ir jānovērtē, vai revidējamās vienības darījumi un darbība atbilst normatīvo aktu prasībām, vai sistēma darbojas, lai sasniegtu noteikto mērķi, un vai izvēlētās metodes mērķa sasniegšanai ir bijušas iespējami efektīvas.

Pēdējo astoņu gadu laikā Valsts kontrole savās revīzijās ir aptvērusi nozares, kurām ir būtiska loma valsts tautsaimniecības attīstībā, kā arī vērtējusi valsts īstenoto politiku iedzīvotāju labklājības un sociālās drošības jomās. Revīzijās ir vērtētas tādas jomas kā valsts nekustamo īpašumu izmantošana, apsaimniekošana un pārvaldība, nodokļu un nenodokļu ieņēmumu administrēšana valsts un pašvaldību līmenī, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbības pārvaldība, Eiropas Savienības līdzfinansēto iniciatīvu, programmu un projektu ieviešana un administrēšana, iedzīvotāju veselības aprūpei novirzīto līdzekļu izlietošana, sociālās aprūpes, sociālās rehabilitācijas un integrācijas pakalpojumu nodrošināšana, visu līmeņu izglītības sistēmas darbība, valsts aizsardzības un iekšlietu sistēmas apgāde, nacionālas nozīmes būvniecības projektu īstenošana u.c. jomas.

Turklāt revīziju darbs nenotiek tikai nacionālā mērogā. Valsts kontrole ir piedalījusies gan divpusējās starpvalstu paralēlās revīzijās, gan arī revīzijās, kuras ar kopīgu

⁹⁷⁰ Valsts kontroles likuma 2. pants.

⁹⁷¹ Valsts kontroles likuma 46. pants.

mērķi veiktas vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs. Piemēram, EUROSAI ietvaros Valsts kontroles revidenti piedalījās darba grupā, veicot noteikta apjoma pārbaudes par pievienotās vērtības nodokļa samazināto likmju un par uzņēmumu ienākuma nodokļa atvieglojumu administrēšanu. Kontaktu komitejas, kas ir Eiropas Savienības revīzijas iestāžu vadītāju un Eiropas Revīzijas palātas vadītāja autonoma un neatkarīga apvienība, darba grupas ietvaros Valsts kontrole veica pārbaudes par Eiropas Savienības struktūrfondu administrēšanas sistēmas izmaksu efektivitāti un atbilstību tiesību aktiem. Dānijas, Igaunijas, Somijas, Vācijas, Latvijas, Lietuvas, Polijas un Krievijas revīzijas iestādes veica kopīgu revīziju par zivsaimniecības nozares vadības un vides ietekmes uz Baltijas jūras zivju resursiem uzraudzību. Sadarbībā ar Krievijas Federācijas Revīzijas palātu Valsts kontrole ir īstenojusi četras kopīgas paralēlas revīzijas – par starpvalstu vienošanās izpildi militāro pensionāru un viņu ģimenes locekļu sociālās aizsardzības jomā, par vienošanās izpildi attiecībā uz apbedījumu statusu abu valstu teritorijās, par Latvijas pārtikas produktu eksportu uz Krievijas Federāciju, kā arī par preču un citu priekšmetu pārvietošanu Latvijas – Krievijas robežkontroles punktos.

Valsts kontroles darbība starptautiskā mērogā nepārprotami ir stiprinājusi iestādes atpazīstamību un profesionālo prestižu, un laika gaitā šī darbošanās ir palīdzējusi Valsts kontrolei kļūt no iestādes, kura mācās un pārņem citu valstu revīzijas iestāžu pieredzi, par iestādi, kura ar savu pieredzi dod ieguldījumu citu valstu revīzijas iestāžu profesionālās kapacitātes stiprināšanā. Piemēram, Valsts kontrole atbalstu revīzijas procesu pilnveidošanā ir sniegusi Kirgizstānas Republikas Revīzijas palātai, Gruzijas Valsts kontrolei un Kazahstānas augstākajai revīzijas iestādei.

Valsts kontrole viedokli par konkrētas rīcības tiesiskumu, ekonomiskumu un efektivitāti izsaka, pamatojoties uz revīziju laikā iegūtajiem pierādījumiem. Ikvienas revīzijas, neatkarīgi no tās veida, būtiskākais posms ir pierādījumu iegūšana, un starptautiskie revīzijas standarti izvirza prasību, ka revīzijas pierādījumiem ir jābūt ticamai un pārlicinošai informācijai, uz kuru revidents var balstīt savus secinājumus un sniegt ieteikumus. Lai iegūtu pietiekamus pierādījumus, likumā Valsts kontrolei ir noteiktas tiesības pieprasīt revīzijas veikšanai visu nepieciešamo informāciju gan no iestādēm, gan komercsabiedrībām.⁹⁷² Tiesības uz informāciju ir nostiprinātas arī Limas deklarācijā⁹⁷³, kurā ir uzsvērts, ka augstākajai kontroles iestādei ir jābūt pieejai visiem dokumentiem, kas attiecas uz rīcību ar finanšu un materiālajiem līdzekļiem, un tai ir jābūt tiesībām pieprasīt visu informāciju, kuru tā uzskata par nepieciešamu.

Ņemot vērā revīzijās konstatēto, Valsts kontrole sniedz rekomendācijas atklāto trūkumu novēršanai.⁹⁷⁴ Laikā no 2006. gada līdz 2011. gadam revidējamās vienības ir ieviesušas kopā 2180 ieteikumus, kas sniegti pēc finanšu revīzijām, un gandrīz 2600 ieteikumus pēc likumības un lietderības revīzijām. Ieviešot finanšu revīzijās sniegtos ieteikumus, institūcijās ir būtiski uzlabota iekšējās kontroles sistēma, pilnveidota vai – kur tās vis-

⁹⁷² Valsts kontroles likuma 49. pants.

⁹⁷³ Limas deklarācijas par finanšu kontroles vadlīnijām (*Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts*) 10. pants "Izmeklēšanas, izziņas tiesības". Pieejams: <http://www.intosai.org/documents/intosai/general/declarations-of-lima-and-mexico/lima-declaration/iv-powers-of-supreme-audit-institutions.html>

⁹⁷⁴ Valsts kontroles likuma 56. pants.

pār nebija – ieviesta normatīvajiem aktiem atbilstoša grāmatvedības uzskaites politika, novērstas nepilnības iekšējā audita darbā, kā arī nodrošināta valsts īpašumā esošo objektu novērtēšana un sakārtota to uzskaitē, panākta darījumu uzrādīšana pēc vienotiem uzskaites principiem, pilnveidoti normatīvie akti grāmatvedības kārtēšanas jomā un veikti citi uzlabojumi. Rezultātā ir palielinājies to iestāžu skaits, kurās Valsts kontrole vairs nekonstatē nepilnības iekšējās kontroles sistēmā un grāmatvedības uzskaitē, panākta precīzāka iestāžu pārskatu un līdz ar to valsts konsolidētā pārskata sagatavošana un finansiālās darbības rezultāta pareiza uzrādīšana. Savukārt likumības un lietderības revīzijās sniegto ieteikumu ieviešana ir veicinājusi dažādu jomu tiesību aktu sakārtošanu un caurskatāmas sistēmas nodrošināšanu to piemērošanai, nozaru politikas pārskatīšanu un aktualizēšanu, kā arī iedzīvotājiem sniegto pakalpojumu kvalitātes un pieejamības uzlabošanu, valsts pārvaldē izmantojamo informācijas tehnoloģiju vides sakārtošanu, personāla vadības procesu pilnveidošanu, publisko iepirkumu procedūru ievērošanu un citu procesu sakārtošanu, tādējādi kopumā veicinot valsts resursu izlietošanu konkrētu mērķu un rezultātu sasniegšanai. Protams, šajā virzienā vēl arvien ir nepieciešamas fundamentālas pārmaiņas valsts finanšu pārvaldības sistēmā, lai valsts budžeta politika netiktu īstenota, ņemot vērā tikai fiskālos mērķus, bet gan būtu vērsta uz mērķtiecīgu valsts attīstības politiku.

Par revīzijā konstatētajiem tiesību normu pārkāpumiem Valsts kontrolei atbilstoši likumā noteiktajam ir pienākums ziņot tiesībaizsardzības iestādēm.⁹⁷⁵ Ievērojot normatīvajos aktos noteikto iestāžu kompetenci, Valsts kontroles revīziju materiāli tiek izskatīti prokuratūrā, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā, Valsts ieņēmumu dienestā, Valsts policijā vai citās institūcijās, kuras nodrošina revīzijās konstatēto tiesību normu pārkāpumu izskatīšanu un lēmumu pieņemšanu par personu saukšanu pie normatīvajos aktos noteiktās atbildības. Laika posmā no 2006. gada 30. maija līdz 2012. gada 23. oktobrim Valsts kontrole ir ziņojusi tiesībaizsardzības iestādēm par 137 revīzijās konstatētajiem tiesību normu pārkāpumiem.

Valsts kontroles primārā loma neapšaubāmi ir valstī noteiktās kārtības ievērošanas uzraudzība, pārkāpumu risku novēršana, norādīšana uz trūkumiem un rekomendāciju sniegšana valsts pārvaldības procesu pilnveidošanai.

Diemžēl šodien valsts pārvaldības sistēmas pārsvarā tiek vadītas ar pieaugošu patēriņa ideoloģiju – vairāk iegūt un vairāk tērēt, ko citiem vārdiem var apzīmēt kā varas pašas kabatas principu. Zemākā līmenī tas īstenojas ar noteiktu rīcību vai konkrētiem lēmumiem, panākot personisko labumu izdzīvošanai, bet, sasniedzot noteiktu personiskās labklājības līmeni, parādās vēlme nostiprināt savu statusu sabiedrībā, kas turpmāk attiecīgi pieaugošā progresijā paplašina rīcības un lēmumu mērogu.

Valsts pārvaldības īstenošanai var bezgalīgi izdot un pilnveidot likumus, palielināt soda mērus par pārkāpumiem, nepārtraukti stiprināt kontrolējošo institūciju kapacitāti un kontroles mehānismus, bet, kamēr aiz regulētajiem procesiem būs pazudusi varas patiesā būtība – rūpes par sabiedrību un par iedzīvotāju dzīves kvalitātes pietiekamību – un nerakstītie likumi par vispārcilvēciskajām vērtībām – godīgums, taisnīgums, patie-

⁹⁷⁵ Valsts kontroles likuma 3. panta 4. punkts.

sums, cieņa un atbildība – juridiski rakstītās normas būs tikai formālas. To apliecina arī Valsts kontroles revīzijās gūtā pieredze: darījumus ar valsts resursiem var veikt atbilstoši likumiem, resursu tēriņus var iegrāmatot atbilstoši nacionālajiem un starptautiskajiem standartiem, valsts finanšu pārskatus var padarīt sabiedrībai publiski pieejamus, bet tik un tā revīzijās nākas konstatēt resursu neefektīvu izmantošanu.

Tāpēc līdzās Valsts kontroles primārajai lomai – kontrolēt valsts pārvaldības procesu ievērošanu – Valsts kontrolei ir neatsverama loma kopējās valsts varas taisnīguma un atbildības līmeņa celšanā, lai tā patiešām darbotos tikai sabiedrības interesēs. Valsts kontrole, ne tikai definējot, ka godīgums, atbildība un atklātība ir tās darba pamatā, bet arī atbilstoši šiem principiem ikdienā darbojoties, ir paraugs visiem valsts varas atzariem un līdz ar to Valsts kontrolei ir tiesības prasīt no tiem tiesisku un atbildīgu rīcību. Savukārt, skaidrojot savus darba rezultātus un nododot patiesu informāciju sabiedrībai par valsts pārvaldību, Valsts kontrole veicina sabiedrības attieksmes maiņu, tādējādi dodot signālus varai, ka sabiedrība ir informēta, nosoda visatļautību varas realizēšanas procesā un pieprasa valsts pārvaldību sabiedrības interesēs.

Tāpēc līdzās Valsts kontroles primārajai lomai – kontrolēt valsts pārvaldības procesu ievērošanu – Valsts kontrolei ir neatsverama loma kopējās valsts varas taisnīguma un atbildības līmeņa celšanā, lai tā patiešām darbotos tikai sabiedrības interesēs. Valsts kontrole, ne tikai definējot, ka godīgums, atbildība un atklātība ir tās darba pamatā, bet arī atbilstoši šiem principiem ikdienā darbojoties, ir paraugs visiem valsts varas atzariem un līdz ar to Valsts kontrolei ir tiesības prasīt no tiem tiesisku un atbildīgu rīcību. Savukārt, skaidrojot savus darba rezultātus un nododot patiesu informāciju sabiedrībai par valsts pārvaldību, Valsts kontrole veicina sabiedrības attieksmes maiņu, tādējādi dodot signālus varai, ka sabiedrība ir informēta, nosoda visatļautību varas realizēšanas procesā un pieprasa valsts pārvaldību sabiedrības interesēs. Sabiedrības uzticēšanās Valsts kontroles darbam ir svarīgākais darba novērtējums, un to apliecina pēdējo gadu aptauju rezultāti. Piemēram, tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS 2011. gadā veiktas aptaujas dati liecina, ka Latvijas iedzīvotāji arvien vairāk uzticas Valsts kontrolei un no negatīva vērtējuma Valsts kontrole 11 gadu laikā pārliciecināši ir ieguvusi pozitīvu reitingu.⁹⁷⁶ Arī biedrības “Sabiedrība par atklātību – Delna” veiktajā Latvijas Valstiskā godaprāta sistēmas novērtējumā par 2008. – 2011. gadu augstāko vērtējumu 100 punktu skalā saņēma Valsts kontrole – 92 punktus.⁹⁷⁷

Ir jāmainās varas izpratnei par atbildību rīkoties saskaņā ar sabiedrības interesēm un vajadzībām. Ir nepieciešams vienoties par kopīgiem valstiskiem mērķiem, sakārtot pamatus, uz kuriem celt savu valsti, un panākt, ka ikviens Latvijas iedzīvotājs jūt dzīves kvalitātes pietiekamību un spēj savā valstī veidot dzīvi atbilstīgi savām vēlmēm un iecerēm, sasniedzot mērķus un gūstot piepildījumu.

Valsts kontroliere *Inguna Sudraba*

⁹⁷⁶ <http://nra.lv/latvija/43531-latviesi-netic-politikai-zaude-ticibu-nvo-un-baznicai.htm>

⁹⁷⁷ <http://delna.lv/2012/03/09/zinojums-valstiska-godaprata-sistemas-novertejums-2012/>